

Kırım Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Yalancı Eşdeğerler*

Vedat KARTALCIK**

ÖZET

Bir dilin iki ayrı şivesi arasında eş yazılı sözler vardır. Ancak bu sözler anlam değişmelerine (genişleme, daralma, kötüleşme vs.) uğramış ortak kök ve yapıdan gelen kelimelerin yanı sıra birbiriyle kök olarak ilgili olmayan ancak ses değişmeleriyle eş sesli kelimeler hâline gelmiş sözler de olabilir. Aynı ses değerine sahip bu kelimeler aynı anlamı karşılamıyorlarsa bu tür sözler “yalancı eş değerler” adı verilmektedir.

Kırım Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde anlam ve ses değişmelerine uğramış Türkçe ve alıntı yalancı eş değerde sözler bulunmaktadır. Bu sözler şiveler arasındaki aktarmalarda da zorluklar çıkarmaktadır. Bu çalışmada Kırım Tatar Türkçesi ile yazılmış eserlerden taranan ve Türkiye Türkçesinde eş yazılı olan ama farklı anlamlarda ya da temel ikinci veya üçüncü anlamlarıyla kullanılan kelimeler yani yalancı eş değerli kelimelerden bazıları sıralanacak ve bunların nedenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yalancı eş değer, eş sesli sözler, anlam değişmesi, Kırım Tatar Türkçesi

False Equivalents between Crimea Tatar Turkish and the Turkish of Turkey

ABSTRACT

Two different varieties of a language often have words written in the same way. However, words with a common root and structure may have semantic changes (of extension, restriction or deterioration etc.), and there may also be words not related to each other in root but which sound similar because of vowel shifts (ses değişmesi). Words with the same appearance that do not have the same meaning are called false equivalents.

There are false equivalents which have gone through semantic and phonological modification in Crimean Tatar Turkish and Turkish of Turkey. These words create difficulties of transfer between varieties. This study presents some words that are false equivalents between Crimean Tatar Turkish and the Turkish of Turkey and are used with different meanings or are similar in their second or third meanings, in order to focus on the causes of this phenomenon.

Keywords: Equivalent, Homophonic words, semantic change, Crimean Tatar Turkish

Kırım Tatarlarının da bugünkü bakiyelerinden olduğu Kuzeybatı Türkçesi için kullanılan Kıpçak adı¹, tarihte ilk olarak 759 yılında dikilen Bayan Çor (Şine Usu) bitiginde “Türk Kıpçak elig yıl olurmuş” (Türk Kıpçak elli yıl yönetmiş) şeklinde

* Bu makale 15-17 Ekim 2012 tarihinde Kırıda yapılan Uluslararası III. Türkoloji Sempozyumu “Kırım Tatarlarının Dünü-Bugünü-Yarını” başlıklı sempozyumunda sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
vedatkartalciik@sdu.edu.tr; kartalcik@hotmail.com

¹ Reşit Rahmeti Arat, “Türk Şivelerinin Tasnifi”, *Makaleler I*, TKAE yay., Ankara 1987, s. 142.

geçmektedir². Kıpçaklar X. yüzyılın ikinci yarısında müstakil bir boy hâline gelmişler, Kimeklerle Oğuzların arasında yaşamaya devam etmişlerdir³. İşte X. yüzyıldan itibaren, esas farklılığın ses, şekil ve anlam değişikliklerinde yaşandığı ortak bir Türk yazı dili yerine ağız özelliklerine dayanan tarihî şivelerin oluşmaya başladığını görmekteyiz⁴.

Türk boylarının dil özellikleri hakkında bilgiler veren büyük Türk dircisi Kaşgarlı Mahmud, Oğuzlar ile Kıpçakları bir arada zikretmektedir. “Oğuzlarla Kıpçaklar baş tarafında y bulunan isim ve füllerin ilk harfini elif e yabut c’ye çevirirler öbür Türkler yolcuya “yelkin”, Oğuzlarla Kıpçaklar “elkin” derler... Kelimenin başında bulunan m harflerini Suvarlarla Oğuzlar, Kıpçaklar b’ye çevirirler. Türkler “men bardum”, Suvarlar, Kıpçaklar, Oğuzlar “ben bardum” derler. Türkler çorbaya “mün”, bunlar “bün” derler.”⁵.

Oğuz Türkçesi ile Kıpçak Türkçesi arasındaki bu komşuluk ilişkisi her iki Türk boyunun ilkinin Hazar Denizinin güneyinden ikincisinin de kuzeyinden batıya göçlerinin sürmesiyle devam etmiştir. Altın Orda zamanında Kıpçaklar, Deşt-i Kıpçak da denilen Karadeniz’in kuzeyindeki ilerleyişlerini Karpatları aşana değin sürdürmüşler, Doğu Avrupa’ya kadar ulaşmışlardır. Kırım yarımadası da Kıpçak topraklarına bu dönemlerde katılmıştır. Altın Orda Devleti yıkılırken Hacı Giray Han 1430 yılında Kırım Hanlığını kurmuş, Kırım Hanı I. Mengli Giray Han döneminde de Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında sıcak ilişkiler kurulmuştur. Kırım Hanlığının 1450’li yıllarda yaptığı ittifak ve 1475 yılında Kırım Hanlığının Osmanlı himayesini kabul etmesi ile sonuçlanan süreçte Kırım’da Osmanlı etkileri 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca antlaşmasıyla Kırım’ın Rusya’ya verilmesine kadar devam etmiştir. Bu süreç Kırım yarımadasında **Yalı Boyu Ağzı, Güney Kırım Ağzı, Kırım Osmanlıcası ya da Yalı Boyu Osmanlıcası** adlarıyla anılan bir Oğuz ağız tabakasının oluşmasını da sağladı⁶.

Farklı bir bakış açısıyla Osmanlı ve Rusya arasındaki siyasî çekişmelerden dolayı yurdundan Balkanlara ve Anadolu’ya göç eden pek çok Kırım Tatarı bugün yoğun olarak Romanya’da ve Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde yaşamaktadırlar. Kendi dil özelliklerini büyük oranda saklamakta ve Türkiye Türkçesi içerisinde bir ağız tabakası oluşturduğunu da söylemek mümkündür.

Gaspıralı İsmail Bey’in 1883 yılında çıkarmaya başladığı Tercüman gazetesinde de Osmanlı Türkçesi temelinde ortak dil kurma çabaları dikkati çekmektedir⁷.

² Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ yayınları, Ankara 2005, s. 259.

³ Ahmet Bican Ercilasun, *age.*, s. 259.

⁴ Reşit Rahmeti Arat, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî İnkişafına Dâir”, *Makaleler I*, TKAE yay., Ankara 1987, s. 312.

⁵ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-üt Türk Tercümesi I*, (Çev: Besim Atalay), TDK yay., 4. Baskı, Ankara 1998, s. 31.

⁶ Oktay Or, “Kırım’da Konuşulan Türk Dialektleri ve Güney Kırım Dialektinde Görülen Bazı Ses Özellikleri”, *Emel Dergisi*, Temmuz - Ağustos 1966, 5. s.; Bu konuyla ilgili daha geniş bir çalışmaya Leniyara Selimova, *Kırım Tatar Türk Ağzıları (Ak Mescit, Bahçesaray, Güney Kıyı Bölgesi) (Ses Bilgisi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış doktora tezi, Ankara, 2006, 34. sayfa ve devamında ulaşılabilir.

⁷ Gaspıralı İsmail Bey’in ortak dil, ortak alfabe, yeni usul eğitim sistemi vb. konulardaki görüş ve düşünceleri hakkında geniş bilgi için şu eserlere bakınız: *İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 1, Roman ve Hikayeleri*, Neşre Haz. Y. Akpınar, N. Muradov, B. Orak, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2003; *İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 2, Fikri Eserleri*, Neşre Haz. Yavuz Akpınar, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2004; *İsmail*

Gaspıralı'nın bu çabaları ve tarihin belli dönemlerinde oluşan Oğuz-Kıpçak karışması dilde de var olan Osmanlı Türkçesinin etkisini biraz daha artırmıştır. Bahsettiğimiz gelişmelerin etkisi her iki şiveyi ses ve şekil yönünden birbirine yaklaştırırken, aynı yakınlığın semantik alanda olmadığı görülmektedir. Özellikle eş yazılı kelimelerin farklı şivelerdeki anlamlarını bilmek konuşanlar arasında sağlıklı iletişimin kurulmasını sağlamaktadır. Bu nedenle biz de bu makalede Kırım Tatarcası ve Türkiye Türkçesi arasında temeli eş sesliliğe dayandırılan “yalancı eş değerler” olarak adlandırılan günlük hayatta ve yazılı metinlerde çok rastlanılan birkaç kelimeyi el almaya çalışacağız.

Türk şivelerinin kendilerine mahsus kelime hazineleri vardır. Ancak bu kelime hazineleri belli bir oranda lehçe düzeyinde; bundan daha az oranda ise “Genel Türkçe” düzeyinde birbirleriyle örtüşürler. Aynı tarihî şivenin devamı olan Türkiye ve Azerbaycan Türkçelerinin; Kazak ve Karakalpak Türkçelerinin kendi aralarında örtüşme oranları yüksekken, bu dördünün örtüşen veya ortak olan kelimeleri söz konusu olduğunda bu oran düşmektedir⁸.

Yalancı eş değer (Equivalent, lexikalische Equivalenz), “iki ayrı dilde veya bir dilin iki ayrı lehçesinde yer alan bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olmasıdır⁹.

Mustafa Uğurlu yalancı eş değerleri “kelime eş değerliği” terimiyle karşılarken bunu “tam eş değerlik” ve “kabul edilebilir eş değerlik” şeklinde iki başlık altında ele almıştır¹⁰. Uğurlu kelime eş değerliğini “iki ayrı lehçede bulunan kelimelerin birbirlerine ‘kavram alanı’ bakımından denk olma durumu” şeklinde açıklamaktadır. Uğurlu’ya göre kelime eş değerliği; kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının, hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanıyla “eş değer” veya “denk olma” durumu; başka bir deyişle örtüşmesidir¹¹. Uğurlu bu bakımdan Türk lehçeleri arasındaki eş değerliği ana hatlarıyla üçe ayırmaktadır 1. Kaynak lehçedeki bir kelimeye hedef lehçede bir kelime eş değer olabilir. 2. Kaynak lehçedeki bir kelimeye hedef lehçede birden fazla kelime eş değer olabilir. 3. Kaynak lehçedeki bir kelimeye hedef lehçede hiçbir kelime eş değer olmayabilir¹².

Yalancı eş değer terimine Türkçe’de “sahte karşılıklar” veya “sözde denkteşler” de denebileceğini söyleyen Resulov lehçeler arasında yalancı eş değerleri üç gruba ayırmaktadır¹³.

1. Eş adlı (homonim, sesteş) kelimeler: Bunların köken ve anlam bakımından hiçbir bağlantısı yoktur (gar, çelik, katık, aktarmak vb.).

Gaspıralı: Seçilmiş Eserleri, 3 Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları, Neşre Haz. Yavuz Akpınar, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2008.

⁸ Mustafa Uğurlu, “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 2000*, II. C., Ankara 2007, s. 1863.

⁹ Dilek Ergönenç Akbaba, “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, *Bilgi, Yaz /2007*, S. 42, s. 152.

¹⁰ Mustafa Uğurlu, “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği”, *Scholarly Depth and Accuracy Lars Johanson Armağanı*, Editörler: N. Demir, F. Turan), Grafiker yay., Ankara 2002, s. 392.

¹¹ Mustafa Uğurlu, “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği”, *Bilgi* S. 29, 2004, s. 21-23.

¹² Mustafa Uğurlu, agm., s. 21-25.

¹³ Asker Resulov, “Akraba Diller ve ‘Yalancı Eş Değerler’ Sorunu”, *Türk Dili*, S. 524., Ankara 1995, s. 916.

2. Hem eş adlı olan hem de kökenleri ortak olan ve hiçbir anlamı örtüşmeyen kelimeler: Bunların özelliği farklı kavramları anlatmalarıdır (hala, baba, derslik vb.).

3. Hem eş adlı hem de kökenleri ortak olan, anlamlarından biri veya bir kaç her iki dilde örtüşen fakat bu dillerden birinde farklı anlamda kullanılan kelimeler (kapı, kalp vb.)¹⁴.

Resulov yalancı eş değerlerin ortaya çıkmasını da üç ana sebebe bağlamaktadır:

1. Türk dilinin uzun tarihsel gelişim dönemleri içinde çeşitli kollara, gruplara, alt birimlere ayrılması.

2. Her iki dile yabancı dillerden giren aynı kelimenin bu dillerde değişik kavramlara karşılık olması ve yazı dilinde bu şekilde kabul edilmesi.

3. Ana dilden gelen bazı kelimelerin bu dillerden birinde yazı diline alınmaması ve konuşma dilinde kalarak zamanla ilk anlamından ve öteki dildeki anlamından farklı bir anlam ve üslupta kullanılması¹⁵.

Fatma Özkan, yalancı eş değerleri Türk lehçeleri arasında iletişimi zorlaştıran kelimeler olarak ele almış, bir kısmı aynı kökten gelen bu kelimelerin değişik lehçelerde farklı anlamlar kazandığını ifade ederek konuyla ilgili farklı şivelerden tespit ettiği birkaç kelimeyi genel bir çalışmayla incelemiştir¹⁶.

Yalancı eşdeğerler konusunda Başkurt Türkçesi Türkiye Türkçesi arasında bir monografi yayımlayan Habibe Yazıcı Ersoy, yalancı eş değerli kelimelerin, bir dilin kelimeleri gibi biçim ve anlam yapılarıyla yakından ilgili olduğunu, yalancı eş değerliğin de sadece iki farklı dilin birbirinden kelime alması olarak değil aynı dilin lehçeleri arasında da görülebileceğini vurgulamaktadır. Bundan dolayı da yalancı eş değerliğin lehçeler arası aktarmalarda sorun çıkarabileceğini belirterek, yalancı eş değerliğin neden olabileceği problemi dile getirmiştir¹⁷.

Biz de bu çalışmada “yalancı eş değer” terimini hedef ve kaynak şivede yazılışları aynı ama anlamları farklı olan kelimeler için kullanacağız. Kırım Tatarcası ile Türkiye Türkçesi arasında yalancı eş değerli kelimelerin hepsini bu çalışmanın sınırlarıyla vermek mümkün olamayacağı için, burada her iki şive arasında günlük hayatta ve yazı dilinde çok sık karşılaşılan kelimelerden bazılarını eserlerden örnekler vererek karşılaştırmaya çalışacağız. Karşılaştırmamızda Seyran Üseyinov’un Kırımtatarca-Ruşça-Ukraynaca üç dilli sözlüğü ile Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünün 11. Baskısı kullanılmıştır. Lehçeler arasındaki yalancı eş değerliğe büyük oranda eş yazılılık sebebiyet vermektedir. Eş yazılılığın da en önemli sebebi ses değişimleridir¹⁸.

¹⁴ Asker Resulov, agm., s. 916-917.

¹⁵ Asker Resulov, agm., s. 917-918.

¹⁶ Fatma Özkan, “Bugünkü Türk Lehçelerindeki İletişimi Zorlaştıran Kelimler”, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996, Ankara 1999, 883-889. s.

¹⁷ Habibe Yazıcı Ersoy, *Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012, s.47.

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız Günay Karaağaç, “Eş Yazılılık, Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık”, *Dil Tarih ve İnsan*, Akçağ Yay., Ankara 2005, 53-86. s.

Eş Yazılı Kelimelerin Oluşturduğu Yalancı Eş Değerler

Türkiye Türkçesi ve Kırım Tatarcası arasında aynı ses değerlerine sahip ama anlamları birbirinden ayrı olan kelimeler oldukça fazladır. Bu kelimeler zamanla anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi vs. gibi anlam değişimleri sebebiyle yeni anlamlar kazanması sonucu her iki şivede aynı yazılmalarına rağmen anlam bakımından birbirinin tam karşılığı olmamaktadır. Bu tür kelimeler tam yalancı eş değerli kelimeler olarak adlandırılmaktadır¹⁹.

⇒ Ttr. ağaç / Ktr. агъач “ağaç”

ağaç TS “1. Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki. 2. Bu gibi bitkilerin gövdesinden ve dallarından yapılan.”

агъач “ağaç” KRU tahta, odun.

Бир аягы **агъач** киби къатып къалгъан “Bir ayağı **odun** gibi sertleşmiş”, (Seitumer Emin, *Seniñ Yıldızın*, 171. s.).

Энъ яшлыгында агъасы Юнуснен дагдан одун эндирир, бабасынен дагъ кесер, **агъач** комюри якъар, бабасынынъ пешинден къалмаз эди... “Gençliğinde ağabeyi Yunusla dağdan odun indirir, babasıyla dağ keser, **odun** kömürü yakar, babasının arkasından geri kalmazdı...” (Şamil Aladin, *Saylama Eserler*, 6. s.).

⇒ Ttr. araba / Ktr. араба “araba”

araba TS Tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtı.

араба “araba” KRU motorsuz, hayvan tarafından çekilen araç.

Партизанлар, азбар ортасында эт къайнап тургъан эки къазангъа ве эки **арабагъа** атларны екерек, олып кечкен урушнынъ аляметлерини гизлемек ичюн, эляк олгъан аскерлерни ве савут-сабаны эв тюрбюндеки мағызгъа сақлады ве дагъгъа догъру ёнеп кеттилер “Çete, avlu ortasında et kaynayan iki kazana ve iki **arabaya** atları koşarak, çatışma izlerini saklamak için, ölen askerleri ve kap kacağı evin bodrumuna sakladı ve dağa doğru gitti” (Rustem Muedin, *Agır Takdirler*, 54. s.).

⇒ Ttr. azmak / Ktr. азмакъ “azmak”

azmak I TS 1. Küçük su birikintisi, gölcük. 2. Bataklık.

azmak II TS 1. Taşkınlıkta ileri gitmek, kötülüğünü artırmak. 2. Deniz, ırmak vb. kabarmak, taşmak. 3. Yara, hastalık etkili, tehlikeli duruma gelmek. 4. Cinsel duyguları artmak. 5. Çamaşır artık ağartılamaz duruma gelmek. 6. Hayvanlar iki ayrı ırktan doğmak. 7. Bitkiler, aşırı büyüme.

азмакъ “azmak” KRU Kilo vermek, zayıflamak.

Не олса да, операция яхшы кечти. Анджакъ пек **азды**. Кемикнен териси къалды. “Ne de olsa, ameliyat iyi geçti. Ancak çok **zayıfladı**. Bir kemik bir deri kaldı.” (İbrahim Paşı, *Canlı Nişan*, 167. s.).

¹⁹ Habibe Yazıcı Ersoy, *age.*, s. 38.

⇒ **Ttr. kaldırmak / Ktr. кьалдырмакъ “қалдырмақ”**

kaldırmak TS 1. Bulunduğu yerden almak: *Örtüyü masanın üzerinden kaldırdı.* 2. Yukarı doğru hareket ettirmek: *“Gözlerini yüzüme kaldırdı. İkimiz de mavi mavi baktık.”* -S. F. Abasıyanık. 3. Yükseltmek: *Duvarı bir metre daha kaldırmalı.*

кьалдырмакъ “қалдырмақ” KRU 1. bırakmak, terketmek, geride bırakmak.

О санъа бир шейлер **кьалдырып** кетти “о sana bir şeyler **bırakıp** gitti”

Намуслы-вижданлы, нльмий замандашым хусусында фикирлеримни язып **кьалдырмакъ** истейим. “Namuslu-vicdanlı, akademik çağdaşım hakkında düşüncelerimi yazıp **bıraktım** istiyorum” (Şamil Aladin, Saylama Eserler, 87. s.).

Дюнъя устюнде не **кьалдырады**? Не ягты? “Dünyada ne **bıraktı**? Ne yaptı?” (Seitumer Emin, Senin Yıldızın, 87. s.).

⇒ **Ttr. kayırmak / Ktr. кьайырмакъ “қайырмақ”**

kayırmak TS 1. Koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak, himmet etmek. 2. Birini, başkalarının veya işin zararı pahasına tutmak, haksız yere kolaylıklar sağlamak, iltimas etmek.

кьайырмакъ “қайырмақ” KRU Bükmek, eğmek, kıvrımak; ters yüz etmek.

Мазаллы бир йигит Сервернинъ эллерин аркъасына **кьайырады**. “Güçlü bir yiğit Server’in ellerini arkasına **kıvırdı**.” (Yusuf Bolat, Saf Yürekler, 275. s.).

⇒ **Ttr. kaytarmak / Ktr. кьайтармакъ “қайтармақ”**

kaytarmak TS İş yapmaktan kaçmak: *“Toplum içinde kapısının önünü süpürmekten kaytaranlar dünyanın her yerinde çoklukta.”* -N. Cumalı.

кьайтармакъ “қайтармақ” KRU dönmek, geri döndürmek, iade etmek, geri almak, telafi etmek, ödemek.

Олар я алып кетмейлер, я да алып кеткен сонъ бир даа **кьайтармайлар**, деп джевап берди эмшире “Onlar ya alıp gitmiyorlar, ya da alıp gittikten sonra bir daha **getirmiyorlar** diye cevap verdi hemşire” (Rustem Muedin, Ağır Takdirler, 124. s.).

⇒ **Ttr. kılık / Ktr. кьылыкъ “қılık”**

kılık TS 1. Bir kimsenin giyinişi, giyim, üst baş, kıyafet, kisve. 2. Bir kimsenin dış görünüşü. 3. Bir kimsenin resmi, fotoğraf.

кьылыкъ “қılık” KRU 1. Kötü alışkanlık. 2. Huy, mizaç. 3. Kurnazlık.

Аман, эмдже, мени якъты / Шу Сердарнынъ **кьылыкълары**. “Aman amca beni yaktı / Şu serdarın **huyları**” (Bilal Mambet, Dag Çokrığı, 252. s.).

⇒ **Ttr. sav / Ktr. (ağız) сав “sav”**

sav TS 1. İddia, tez. 2. Haber, söz. 3. Atasözü. 4. Tanıtlanması gereken önerme, tez.

сав “sav” KRU Sağ, canlı, diri. Айды, огълум, бу атны минер экеч, сен эр ерден **сав** кьайтарсынъ. “Haydi oğlum, bu ata bindiğinde, sen her yerden **sağ** dönersin.” (Uriye Edemova, Kırım Tatar Halk Efsaneleri ve Destanları, 245. s.).

⇒ **Ttr. sırım / Ktr. сырым “sırım”**

sırım TS Bazı işlerde sicim yerine kullanılmak için, sicim kalınlığında, ince ve uzun, esnek deri parçası.

сырым “sırım” KRU Kayalık, uçurum.

Онъа низам огрете, джапларгъа тырмашмагъа, къоркъунчлы **сырымлардан** кечмеге, джаптан ашагъа догъру атламагъа огрете, алыштыра экен. “Она kural öğretiyor, yamaçlara tırmanmayı, korkunç **uçurumlardan** geçmeyi, yamaçlardan aşağıya doğru atlamayı öğretiyormuş.” (Uriye Edemova, Kırım Tatar Halk Efsaneleri ve Destanları, 225. s.).

⇒ **Ttr. taşlamak / Ktr. ташламак “taşlamak”**

taşlamak TS 1. Taş atmak, taşa tutmak. 2. Bir şeyin içindeki taşları ayıklamak. 3. Metal bir parçayı zımpara ile törpüleyerek yuvasına alıştırmak. 4. Taş döşemek. 5. Üstü kapalı, iğneleyici söz söylemek.

ташламак “taşlamak” KRU (ağızlarda bırah-) 1. Atmak. 2. Bırakmak, gitmek. 3. Bırakıp gitmek. 4. *ағыз* Üzerindeki eşyalarını çıkarmak.

Шамрат урбаларыны чыкъармадан озюни кружева ортюли кровать устюне **ташлады**. “Şamrat elbiselerini çıkarmadan kendisini dantel örtülü yatağın üstüne **attı**” (Yusuf Bolat, Sadakat, 23. s.).

⇒ **Ttr. terek / Ktr. тerek “terek”**

terek TS Evlerde veya dükkânlarda yüksekçe yerde yapılan raf.

тerek “terek” KRU ağaç.

Тереклерден япракълар яваш учыш, оларнынъ омузларына, аякъларынынъ тобюне тошелер “**Ағaçlardan** yapraklar yavaşça uçup, onların omuzlarına, ayaklarının dibine düşüyor”. (Seitumer Emin, Senin Yıldızın, 123. s.)

Аралыкъ тургъан къапыдан корюльгенине коре тозлюк эм **терекликлер** олгъан ерде кетелер “Açık duran kapıdan görüldüğüne göre düzlük ve **ağaçlık** olan bir yerde gidiyorlar” (Rustem Muedin, Ağır Takdirler, 155. s.).

⇒ **Ttr. yaşarmak / Ktr. яшармак “yaşarmak”**

yaşarmak TS 1. Islanmak, nemlenmek. 2. Yaşla dolmak.

яшармак “yaşarmak” KRU Gençleşmek.

Демек, 0 бүгунъ сувны бир Заманларда дедесинден эшиттиги чешмеден ичип, **яшаргъан**. “Demek ki, o bugün suyu eskiden dedesinden içtiği çeşmeden içip **gençleşmiş**.” (Uriye Edemova, Kırım Tatar Halk Efsaneleri ve Destanları, 86. s.).

Ses Değişmeleriyle Oluşan Yalancı Eşdeğerler

Kırım Tatarcası ile Türkiye Türkçesi arasında ses değişmeleri şu şekilde sıralanabilir:

➤ Eski Türkçede kelime başındaki /y/’ler Kırım Tatarcasında özellikle de Çöl ağzında /c/’ye döner.

➤ Eski Türkçede kelime başındaki /k/’ler Kırım Tatarcasında muhafaza edilmiş, Türkiye Türkçesinde ise /g/’ye dönmüştür.

➤ Kırım Tatarcasında Arapça veya Farsça alıntı kelimelerdeki /h/ sesi düşer. Bu ses düştüğü için çoğu zaman şiveler arasında kelimelerle eş yazılılığa sebebiyet verir.

➤ Arapça ve Farsça alıntı kelimeler Kırım Tatarcasında bazen alındığı dildeki anlamıyla bazen de anlam genişlemesine uğrayarak hem kaynak dilden hem de Türkiye Türkçesindekinden farklı bir anlamda kullanılmaktadır.

⇒ **Ttr. car / Ktr. джар “car”**

car I TS 1. Çağrı, tellâl ile duyurma. 2. İlân. 3. Tehlike durumu, imdat, yardım.

car II TS *Ar.* Bazı yerlerde kadınların kollarına örttükleri veya boydan boya örttükleri çarşaf, zar.

джар “car” KRU Uçurum.

Сен оны ким билъсин къайсы **джардан** апагъы учурырсынъ. “Sen onu kim bilir hangi uçurumdan aşağı atarsın”. (Yusuf Bolat, Saf Yüreker, 83. s.).

⇒ **Ttr. cer / Ktr. (ağız) cer**

cer TS *Ar.* Çekme, sürükleyerek götürme.

джер “cer” KRU Yer, toprak.

Билемен, билемен достум, сиздер джер-джемиштен, биздер малдан артта къалмаймыз. “Biliyorum, biliyorum dostum, sizler toprak ve bitkiden, bizler hayvandan peşinden geri kalmıyoruz.” (Çerkez Ali, Cümertlik, 164. s.).

⇒ **Ttr. er / Ktr. әр “er”**

er TS 1. Erkek: “*Noksansız bir çeyiz ve düğünle iyi bir ere verilen Zeynep’in hissesi ayrılmıştır.*” -T. Buğra. 2. İşini iyi bilen, yetenekli kimse: “*Sanat eri çalışır, bir eser kor ortaya, onun güzel olduğuna inanır, o güzelliği herkesin anlamasını, kavramasını ister.*” -N. Ataç. 3. *sf.* Kahraman, yiğit. 4. *ask.* Rütbesiz asker, nefer: “*Düşman erleri arasında Fransızlar da vardır.*” -S. Birsel. 5. *hbk.* Koca.

әр I “er” KRU 1. erkek, 2. koca, 3. sıfat erkek

әр II “er” KRU her, herkes, hep, bütün.

Лякин мен **әр** шейни сизге айтмагъа къарар бердим... “Lakin ben **her** şeyi size anlatmaya karar verdim...” (Seyitmer Emin, Senin Yıldızın, 232. s.).

Вақыгътакиси киби дюльбер ве киббарджа корюне “**Her** zamanki gibi güzel ve kibar görünüyor” (Seyitmer Emin, Senin Yıldızın, 130. s.).

Әр бир сабыкъ бейликтен (князьлыкътан) он фанз колеминде ясакъ топланувындамы? “**Her** bir adı geçen beylikten (knezlikten) yüzde on ölçüsünde vergi toplanmasında mı?” (Şamil Aladin, Saylama Eserler, 74. s.)

⇒ **Ttr. iç / Ktr. ич “iç” II**

iç TS 1. isim Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı “Deniz gecenin içinde, gece denizin içindedir.” - Ç. Altan 2. Oyuk şeylerin boşluğu 3. Cisimlerin yüzeyleri arasında kalan her nokta “Tahtanın içi çürümüş.” 4. Nesnelerin veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse, ara 5. Ten ile dış giysiler arası “Boyunmda kalın yün atkı, içimde çift kat fanila, gene de titriyorum.” - E. Bener 6. Kabuğu olan veya dışı kabuk durumunda bulunan

yiyeceklerde kabuğun sardığı bölüm "Ekmek içi. Ceviz içi." 7. Pirinç, soğan ve baharatla hazırlanan, dolmalarda kullanılan karışım 8. Mide, bağırsak, karın "İçi bulanmak. İçi sürmek." 9. Akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri "İçimizdeki sevinçleri, kederleri paylaşacak insan nerede?" - S. F. Abasıyanık 10. Bir ülke, şehir, topluluk vb.nde olan veya yapılan "Yurt içi ulaşım. Şehir içi haberleşme. Aile içi ilişkiler." 11. Değişik yemeklerde kullanılmak üzere et ile sebzelerin ince kıyımının karıştırılması ve yoğrulmasıyla meydana getirilen karışım 12. sıfat Somut kavramlarda iki veya ikiden çok şeyde merkeze daha yakın olan "İç kapının perdesi yanlara doğru açıldı." - P. Safa 13. sıfat İnsanın manevi varlığıyla ilgili olan "İç dünyamız." 14. Muhteva

ич I "iç" KRU 1. İç, öz, çekirdek, göbek 2. Kalp, yürek, gönül 3. Dolma, doldurma 4. Çukur, delik, yarık 5. İçeri, iç yüzü

ич II KRU "iç" hiç, asla, katiyen

- Вай... Бу да не я? - деди Шефика айте, кьаранлыкь ода ичинде **ич** бир шей корамайып. "Vay... bu da ne ya? -dedi Şefika hanım, karanlık odanın içinde **hiçbir** şey göremeyip." (Rustem Muedin, Katmer Kaderler, 6. s.)

⇒ **Ttr. gelişmek / Ktr. келишмек "kelişmek"**

gelişmek TS 1. Büyüyüp boy atmak, yetişmek, neşvünema bulmak. 2. İlerlemek, olgunlaşmak, genişlemek, inkişaf etmek. 3. Şişmanlamak.

келишмек "kelişmek" KRU 1. Uymak, yakışmak. 2. Aynı konuda anlaşmak. 3. İyi geçinmek, anlamak. Насыл **келиштик** исе, ойле де оладжакь! "Nasıl **anlaştık** ise, öyle de olacak!" (Rüstem Ali, Buruluştа, 105. s.).

⇒ **Ttr. yörük / Ktr. yoruқ**

yörük TS 1. Çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan, hızlı giden. 2. Osmanlı İmparatorluğunda otuzar kişilik ocaklar olarak Rumeli'ye yerleştirilen ve savaş zamanlarında geri hizmetlerde çalıştırılan tımarlı asker. 3. Göçebe.

ёрукъ "yoruқ" KRU 1. Düzen, şekil, düzgün, 2. ağız Yaklaşık.

Сейтажелальчикнинъ яралы бурнуна япыштырылгъан эки беяз ямав эсапкъа алынмаса, кьыяфети бир **ёрукъ** эди. "Seyitcelilciğin yaralı burnuna yapıştirilmiş iki beyaz bant dikkate alınmazsa, görünüşü **düzgündü**." (Yusuf Bolat, Sadakat, 267. s.).

Alıntı Kelimelerde Yalancı Eşdeğerler

⇒ **Ttr. arif / Ktr. ариф "arif"**

arif TS Ar. Çok anlayışlı ve sezgili (kimse), varışlı.

ариф "arif" KRU Ar. Harf.

Шартларыны мен сизге анълаткъан сонъ, сиз мынавы дёрткошеликлер ичине бирер **ариф** кьойып, насыл сёз олгъаныны тападжакъсыз. "Kurallarını ben size anlattıktan sonra, siz bu karelerin içine birer **harf** koyup, nasıl bir kelime olduğunu bulacaksınız." (Rustem Mueddin, Katmer Kaderler, 61. s.).

⇒ **Ttr. dilber / Ktr. дюльбер "dülber"**

dilber TS Alımlı, güzel kadın: "Ala gözli nazlı dilber / Koma beni el yerine" Karacaoğlan.

ДЮЛЬБЕР “dülber” KRU güzel, yakışıklı, alımlı.

Ялы бою койлеринден **ДЮЛЬБЕР** кызыларны хырсызлап, Тюркиеге папа сарайларына кетирип сата, деген лафлар да айтылып экен “Yalı boyu köylerinden **güzel** kızları, Türkiyeye paşa saraylarına getirip satıyor, diye laflar da söylenirmiş” (Kırım Tatar Efsaneleri, 7. s.).

Куньлер кечкен, Арзы кызы кеткен сайын **ДЮЛЬБЕРЛЕШКЕН** “Günler geçtikçe, Arzi kız her geçen gün **güzelleşmiş**” (Kırım Tatar Halk Efsaneleri ve Destanları, 7. s.).

⇒ **Ttr. cinayet / Ktr. джинает “cinayet”**

cinayet TS 1. isim Adam öldürme "Sanki iftiraya uğramış, sanki cinayetle suçlanıyor da kendini savunuyor." - A. Ağaoğlu 2. Adam öldürme derecesinde ağır suç.

джинает “cinayet” KRU kötü hareket, saldırı, tecavüz.

Бойле адамлар, пара ичюн, эр бир **джинаетни** япмагъа азырдырлар. “Boyle insanlar, para için her bir **kötülüğü** yapmaya hazırdırlar.” (Cemil Seydamet, Ufukka Dogru, 103. s.)

⇒ **Ttr. faiz / Ktr. фаиз “faiz”**

faiz TS 1. İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema. 2. Kapitalist ekonomide, artık değerini değışikliğe uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli.

фаиз “faiz” KRU yüzde, oran.

Оларнынъ эвлеринде яшагъанларнынъ 40 **фаизы** авантюристлер “Onların evinde yaşayanların **yüzde** kırkı maceraperestler” (Şamil Aladin, Saylama Eserler, 21. s.).

Эр бир сабыкъ бейликтен (князьлыкътан) **он фаиз** колеминде ясакъ топланувындамы? “Her bir adı geçen beylikten (Knezlikten) **yüzde on** ölçüsünde vergi toplanmasında mı?” (Şamil Aladin, Saylama Eserler, 74. s.)

⇒ **Ttr. rakı / Ktr. ракы “rakı”**

rakı TS Ar. Üzüm, incir, erik gibi meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki.

ракы “rakı” KRU Ar. Votka.

Ракы ве шыра пишелерини меним эвиме топлайыкъ. “**Votka** ve şıra şişelerini benim evime toplayalım.” (Rustem Mueddin, Katmer Kaderler, 87. s.).

Sonuç olarak Gerek ses değışmeler neticesinde olsun gerek kelimelerdeki anlam değışmeleri sonucunda olsun Kırım Tatarcası ve Türkiye Türkçesi arasında eş yazılı kelimeler farklı anlamları karşılamaktadırlar. Bu da her iki şive arasında yapılan metin aktarmalarında yanlış anlamlandırmalara sebebiyet vermektedir. Ortaya koyduğumuz veriler Kırım Tatarcası ve Türkiye Türkçesi aktarım sorunlarına az da olsa ışık tutacaktır. Biz bu makalede Kırım Tatar Türkçesinde kullanılan günlük hayatta çok sık karşılaşılan birkaç kelimeye değinmeye çalıştık. Ancak sonraki dönemlerde Kırım Tatar Türkçesi Söz varlığı ile Türkiye Türkçesi söz varlığı arasında ve tıp, fen bilimleri; sosyal bilimler, iktisat, işletme, edebiyat, sosyoloji; güzel sanatlar vb. alanlardaki terimler için de bu tür çalışmaların genişletilerek yapılması gerektiğini belirtmek isteriz.

Kaynaklar

- AKBABA, Dilek Ergöner, "Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler", *Bilig, Yaz /2007*, S. 42, 2007, 151-176. s.
- ARAT, Reşit Rahmeti, "Türk Şivelerinin Tasnifi", *Makaleler I*, TKAE Yay., Ankara 1987, 69-149. s.
- ARAT, Reşit Rahmeti, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dâir", *Makaleler I*, TKAE Yay., Ankara 1987, 311-324. s.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyula Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- AKPINAR, Yavuz-Muradov, Nazım-Orak, Bayram, *İsmail Gaspıralı Seçilmiş Eserleri: 1, Roman ve Hikayeleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2003.
- AKPINAR, Yavuz, *İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 2, Fikri Eserleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2004.
- AKPINAR, Yavuz, *İsmail Gaspıralı: Seçilmiş Eserleri, 3 Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları*, Ötüken Yay., İstanbul 2008.
- ERSOY, Habibe Yazıcı, *Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012.
- KAŞGARLI Mahmud, *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi I*, (Çev: Besim Atalay), TDK yay., 4. Baskı, Ankara 1998.
- OR, Oktay, "Kırım'da Konuşulan Türk Dialektleri ve Güney Kırım Dialektinde Görülen Bazı Ses Özellikleri", *Emel Dergisi*, Temmuz - Ağustos 1966, İstanbul 1966, 5. s.
- ÖZKAN, Fatma, "Bugünkü Türk Lehçelerindeki İletişimi Zorlaştıran Kelimler", *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara 1999, 883-889. s.
- RESULOV, Asker, "Akraba Diller ve 'Yalancı Eş Değerler' Sorunu", *Türk Dili*, 524. S, TDK Yay., Ankara 1995, 916-924. s.
- SELİMOVA, Leniyara, *Kırım Tatar Türk Ağzları (Ak Mescit, Bahçesaray, Güney Kıyı Bölgesi) (Ses Bilgisi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış doktora tezi, Ankara 2006.
- UĞURLU, Mustafa, "Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği", *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 2000*, II. C., Ankara 2007, 1863-1869. s.
- UĞURLU, Mustafa, "Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği", *Scholarly Depth and Accuracy Lars Johanson Armağanı*, Editörler: N. Demir, F. Turan), Grafiker yay., Ankara 2002, 389-401. s.
- UĞURLU, Mustafa, "Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği", *Bilig S. 29*, 2004, s. 19-31.

Taranan Eserler

- ALADİN, Şamil, *Saylama Eserler*, Kırım Devlet Okuv Pedagogika Neşriyatı, Simferopol 1999.
- BOLAT, Yusuf, *Sadakat*, Gafur Gulam Adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent 1979.
- BOLAT, Yusuf, *Saf Yüreklere*, Devlet Nefis Edebiyat Neşriyatı, Taşkent 1962.
- CEMİL Seydamet, *Ufukka Dogru*, Gafur Gulam Adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent 1983.

- ÇERKEZ Ali, *Cümertlik*, Gafur Gulam Adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent 1983.
- EDEMOVA, Uriye, *Kırım Tatar Halk Efsaneleri ve Destanları*, Tavriya Neşriyat, Akmescit 2004.
- EMİN, Seitumer, *Seniñ Yıldızın*, Tavriya Neşriyat, Akmescit 1994.
- MAMBET, Bilal, *Dag Çokragı (Dag Lalaesi) Efsaneler*, Akmescit Tarpan, 2008.
- MUEDİN, Rustem, *Ağır Takdirler*, Kırım Devlet Okuv Pedagogika Neşriyatı, Simferopol 2009.
- PAŞI, İbrahim, *Canlı Nişan*, Tavriya Neşriyat, Akmescit 1998.
- RÜSTEM Ali, *Buruluşta*, Gafur Gulam Adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent 1989.